

המחול הפלשטיני, היהודי, והישראלי בארה"ב

מאת פרד ברק

בתקופה מאוחרת יותר משנה האגדה החסידית "הדיבוק" – בוודאי בהשפעת מחזהו של אנסקי – את לבם של טובי היוצרים בתחום המחול באמריקה, ביניהם אנה סוקולוב (1951), סופי מסלואו (1964), פרל לאנג (1975), ג'רום רובינס (1974), אליזבט פלד (1974).

בנימין צמח ומחולותיו היהודיים, ביניהם יצירות קבוצתיות ומחולות-סולו, שבוצעו בתנופה וכוה ניכרים, ולהם אופי יהודי מובהק, הותירו רישום עמוק על אמנות המחול האמריקנית. נמצאו כוריאוגרפים שהקדישו את כל יצירתם לנושאים יהודיים. בין היוצרים שהירבו לעסוק בנושאים יהודיים מצויים פולין קונר ("מחולות ושירים חסידיים", 1932; "תמונות מפלשתינה", 1933) ואנה סוקולוב ("שירתו של השמי", 1944).

מוזמן לזמן גוף מארגן כלשהו, היה יוזם מופע המוקדש למחול היהודי.

מופע אופייני מסוג זה התקיים בשנת 1947 באולם "האנשר קולידג" בניו-יורק, ביוזמת "בית הספר ללימודי היהדות". נטלו בו חלק להקתם של דלקובה וברק במחולות "פלשתי-ניים" במחרוזת שנקראה "לילות צעירים"; הדסה, (רקדנית צברית שהפכה ברבות הימים למבצעת נודעת של ריקודים הודיים מפורסמים בארה"ב) במחול המפורסם שלה "שובי נפשי", המבוסס על פרק תהילים; אנה סוקולוב רקדה את "גולים", וליליאן שפירו (מי שהיתה מרקדניתיה של מרתה גראהאם והיתה פעילה ככוריאוגרפית בתיאטרון היהודי שבשדרה השנייה), ביצעה את ה"אני מאמין" שלה על-פי שיר מאת המשורר יורי סול. מבקרו של ה"דנס אובסרב"ר" (ינואר 1948) כתב, בין השאר:

רק לעיתים רחוקות מזדמן לחזות בתכנית-מחול כה מלאה רגש ואמנות טובה, כפי שהדבר היה בפסטיבל המחול היהודי... פרד ברק וקטיה דלקובה בסוויטה "לילות צעירים" קרנו רגש עממי עדין. הקטע הראשון, מחול אהבה, היה נאה במיוחד והצטיין בפשטותו העדינה.

אנה סוקולוב היא כוריאוגרפה מושלם ורקדנית בעלת מרץ בלתי נדלה. יש לה מה להגיד והיא מבצעת זאת בכוח רב. "הגולים" בולט בזכות האינטנסיביות והצורה הבוטה.

ליליאן שפירו במחול "אני מאמין" היתה הופעה מרשימה במיוחד. המחול, שהוקדש ל"תחיית העם היהודי", שבוצע כאן לראשונה, היה מרגש והכוריאוגרפיה מצויינת.

המצב הישתנה בצורה קיצונית עם הקמתה של מדינת-ישראל. המונח "ישראלי" תפס את מקומו של התואר "פלשטיני" בתחום המחול העממי והאמנותי כאחד. מחולות-עם ישראליים הובאו לארה"ב, ונעשו עד מהרה לפרפולא-

בעשור שקדם להקמתה של מדינת ישראל, כונו מופעי מחול עממי מארץ-ישראל "מחולות פלשטינים", ואילו מופעי מחול של רקדנים מקצועיים שהתבססו על נושאים מהעולם היהודי נקראו "מחול יהודי" או "מחול על נושאים יהודיים".

מה היו אותם "מחולות פלשטינים"? למעשה היו אלה ריקודים שהובאו לארץ על-ידי החלוצים מארצות מוצאם באירופה, כגון ההורה, הקראקוביאק או הפולקה. בארץ שימשו מחולות אלה כמחולות חברתיים, ובאמריקה הם נקלטו בתנועות הנוער הציוניות, לאחר שהובאו מארץ-ישראל. בעזרתם הביעו הצעירים את הזדהותם עם הציונות. הדרישה לריקודים היתה רבה, ומדריכי הריקודים בקיני התנועות החלו להמציא מחולות חדשים משלהם, המבוססים על מנגינות עממיות יהודיות בצירוף מילים עיבריות פשוטות. כרגיל, היו הרוקדים מלווים את עצמם בזימרה, כי נגנים קשה היה להשיג ותקליטים מתאימים לא היו עדיין בנמצא. שתי אסופות של מחולות אלה שמקורם באירופה, וכאלה שנתחברו באמריקה פורסמו: "מחולות פלשטינה" מאת קורין חוכם (ניו-יורק, 1941) ו"מחולות פלשטינה" מאת דלקונה-ברק (ניו-יורק, 1947).

בשנת 1942 נוסדה הוועדה לאמנות יהודית על-ידי אנשי הסגל של הסמינריון התיאולוגי היהודי בניו-יורק, ששמה לה למטרה לעודד את האמנות היהודית באמריקה. המחלקה למחול של ועדה זו יזמה מופעים, שנועדו לעודד יוצרים לעסוק בנושאים בעלי אופי יהודי.

מופע טיפוסי לתקופת "המחול הפלשטיני" היה "חגיגות כפלשתינה היום", שנערך באולם המוזיאון למדעי-הטבע בניו-יורק בפברואר 1946, במסגרת סידרה שנקראה "סביב העולם בזימרה ובמחול".

התכנית כללה קטע בשם "מצאנו מים" שכלל את השיר "הך פטיש" ואת מחול הצ'רקסיה, את "טו" בשבט" ובו הריקודים "שר", "שימחור", ו"פעם אחת", ולבסוף סצינה בשם "ל"ג בעומר" ובו "משחק-זימרה לכבוד הגיבורים", "מחול הקשת", "מחול תלמידי החכמים" אשר הסתיים בהורה. התנ"ך, המסורת החסידית והשירה היהודית הקסימו לא מעט כוריאוגרפים ורקדנים בשנות ה-40 באמריקה. התנ"ך שימש השראה ליוצרים יהודיים ולא-יהודיים כאחד.

מאז הפך הבאלט לצורה אמנותית פופולארית, שוב ושוב מופיעים על בימותיו נושאים תנ"כיים, כגון בראשית, יוסף במצרים, המלכה אסתר, שלומית, שיר השירים או ספר תהילים. (בשנת 1923 פורסם ספרו של אוסטרלי "מחולות קודש" שחקר את המחול בתנ"ך, וחיברו זה השפיע, כנראה, על דמיונם של היוצרים השונים).

וגיכרו בו סימני כשרון מבטיח. המרשימה ביותר בין שלוש הסולניות היתה רינה גלוק. בפרק הזמן מאז סיימה אל לימודיה בבית-הספר לאמנויות הבימתיות התפתחה רינה גלוק לאמן בעל אלגנטיות וברק מקצועי. היא שמרה על רעננות נעימה ב"הורה" וב"מתוך שיר השירים".

המחול "רות", הוא דואט הבלט במבנה המצויין שלו. על-פי-רוב המחולות על נושאים תנ"כיים יוצאים "ציוריים". רינה גלוק לעומת זאת יצרה יחסים רב-שכבתיים בין רות לנעמי, והשכיחה להעביר את התוכן התנ"כי למסגרת אוניברסאלית, כללית יותר.

התכנית נפתחה במחרוזת מחולות-עם ישראלים שבוצעו על-ידי קבוצת רקדנים לא מקצוענים צעירים, "יהודה הצעירה". הערב הסתיים ב"חופשה בישראל", עבודתו הקורנת של פרד ברק, העשויה בטוב-טעם ומרשימה, המבוססת על חומר מסורתי.

תחת נסיונות אלה באו ביקוריהן של להקות מישראל. ענבל גילתה לקהל האמריקני עולם שונה עד מאוד של מסורת מחול יהודית. יונתן כרמון ולהקתו נעשו אורחים קבועים, והביאו עימם מחולות-עם מבויימים היטב.

ריים וחביבים ותפסו את מקומם של הריקודים "הפלשתיניים" מחולות חדשים אלה נרקדו לא רק על-ידי חברי תנועות הנוער הציוניות, אלא הפכו במהרה לנחלתם של כלל חובבי ריקודי העמים. עד היום נוהגים לרקוד אותם בכל מקום בו עוסקים במחולות-עם.

כיום מצויים בשוק כ-30 תקליטים (בני 12 אינטש) של מחולות-עם ישראלים, וכל תקליט מלווה בחוברת ובה הסברים והוראות.

בשנות ה-50 נעשו נסיונות להביא מחול ישראלי אל הציבור האמריקני על-ידי רינה גלוק, נעמי אלסקובסקי, דינה הבצלת ויוצרים אחרים.

הירחון "דנס מאגאזין" כותב (מאי 1954) על אודות קונצרט כזה, שנערך באולם בניו-יורק:

יתכן שהיה זה בעטיו של האופי המיוחד של הרקדנים, או שמה בשל טבע המסורת היהודית או בגלל הדרך בה אורגן המופע על-ידי פרד ברק. תהיה הסיבה אשר תהיה - המופע הראשון של הקונצרט השנתי של מחול ישראלי היה לחוויה אנושית חמה,

AROUND THE WORLD WITH DANCE AND SONG

THE AMERICAN MUSEUM OF NATURAL HISTORY

presents

The Folk Dance Unit of the Hebrew Arts Committee

under the leadership of Fred Berk

in a Free Program of

Festivals in Palestine Today

Main Auditorium—February 21, 1946—3 to 4 P. M.

Narrator: Leah Davis

Accordion: John Babic

Singers: Miriam Kupper
Leah Davis

Flute: Dorothy Goldberg

Clarinet: Gerald Levy

Palestine, the national home of the Jews, has had a profound influence on the spiritual life of the Western World. The Bible, which was the product of the intimate association of the Jewish people with Palestine, has for centuries been the inspiration of Christian as well as Jewish civilization. After the dispersion of the Jews, Palestine lay despoiled and desolate for centuries until, during the past sixty years, bands of Jewish pioneers came to reclaim the wasteland and restore it to fertility. Today, after two thousand years, the language of the Bible, Hebrew, has been revived as the spoken language of Palestine; and the ancient festivals of Palestine are once more celebrated in Hebrew song and dance.

The richness and variety of American culture stems from the diversity of ethnic groups that comprise its population. The Hebrew Arts Committee, with its various departments in music, dance and drama, is working to insure that the unique Jewish contribution shall not be lost to America.